

Willem van Oranje.

Met (infra)rood licht en een speciale camera worden details zichtbaar.

Michiel Pauw.

Ultraviolet licht op een oog.

Carla van de Puttelaar, met Adolf van Nassau op de achtergrond.

REPORTAGE Onderzoek naar Nassauportretten Westfries Museum

'Als iets echt een Van Teylingen is, is het direct van: bam!'

Kunsthistoricus Carla van de Puttelaar neemt elk van de 55 'Nassauportretten' uit het Westfries Museum nauwkeurig onder de loep, eh, lens. Zij maakt foto's, terwijl zij de schilderijen laat beschijnen met achtereenvolgens infrarood, ultraviolet en strijklucht. „Ik doe dit omdat ik detectivewerk heel leuk vind.”

„Ja, dit was wel een k  rel hoor! Die karakterkoppen, die zijn toch fantastisch?

Eric Molenaar
e.molenaar@mediahuis.nl

Hoorn ■ Van de Puttelaar (56) is kunsthistoricus, en vooral bekend als fotograaf-kunstenaar, gespecialiseerd in portretkunst. Zij houdt van portretten, vooral uit de zeventiende eeuw, en heeft een 'enorme voorliefde' voor de minder bekende portretschilders, met name de West-Friese, Friese en Zeeuwse schilders. Daarom is zij hogelijk geïnteresseerd in Jan van Teylingen (1597-1654), die een groot deel van zijn leven in Hoorn heeft gewoond en gewerkt, maar waarover weinig is geschreven.

Willem van Oranje

Van Teylingen schilderde voor de Gecommitteerde Raden van West-Friesland en het Noorderkwartier, het toenmalige bestuursorgaan waarin zeven steden waren vertegenwoordigd, het overgrote deel van een reeks portretten (in totaal 55) van de graven van Nassau - onder wie prins Willem van Oranje en zijn zonen - en kapiteins uit het Noord-Hollandse regiment. Voor sommigen had hij een levend model, maar voor een groot deel van de Nassause graven, die toen al jaren niet meer in leven waren, moest hij gebruikmaken van afbeeldingen die door andere kunstenaars waren gemaakt.

Een aantal van de portretten hing in het trapgat in het Westfries Museum, nota bene in het Staten-college dat in 1632 voor de Gecom-

mitteerde Raden werd gebouwd. Ze zijn net als zo'n 36.000 andere objecten naar een beveiligd depot in Zwaag gebracht, omdat het museum is leeggehaald om de komende jaren een grootscheepse restauratie en verbouwing te ondergaan. Dat biedt de gelegenheid voor het museum om de collectie te herwaarderen, maar ook voor een landelijke onderzoeksgroep om de Nassauportretten te bestuderen.

Groeiringen

De onderzoekers - die deze week gedurende twee dagen in Zwaag actief waren - zijn Carla van de Puttelaar en een dendrochronoloog, die niet met naam genoemd wil worden. Hij kan van houten voorwerpen de vermoedelijke ouderdom bepalen aan de hand van de hierin herkenbare jaar- ofwel groeiringen. Zo kan hij vaststellen of het hout van de panelen waarop een aantal portretten is geschilderd uit dezelfde periode of hetzelfde gebied of zelfs dezelfde boom komt, maar ook wanneer het paneel op zijn vroegst beschilderd kan zijn.

Lievig

Van sommige portretten ziet Van de Puttelaar in één oogopslag dat het een Van Teylingen is. „Alleen al die ronde ogen, die een bepaald soort zachtheid hebben. Iets lievigs”, zegt ze enthousiast. „Dat is voor mij heel karakteristiek voor Van Teylingen. Als iets echt is, is het direct van: bam! Dan moet je het nog wetenschappelijk onderbouwen, aan de hand van stilisti-

„Rotius was beter dan Van Teylingen, veelzijdiger, maar deze serie is uniek

sche en technische kenmerken, maar eigenlijk weet je het al.”

Pieter Pauw

Stuk voor stuk zet zij de kunstwerken op een goed uitgelichte ezel met zwart dock, in de speciaal hiervoor vrijgemaakte onderzoeksruimte, en noteert de afmetingen. De meeste zijn om en nabij de 60 bij 47,5 centimeter. Mensen van het Westfries Museum assisteren haar, ze is vol lof over die 'support'. Achtereenvolgens wordt het portret, in dit geval nummer 6, Pieter Pauw, kapitein in het Noord-hollands Regiment, belicht met infrarood licht, met strijklucht en ultraviolet licht. Met camera's maakt Van de Puttelaar zo allerlei belangwekkende details zichtbaar. Zo kan zij bijvoorbeeld zien - als een dikke, donkere vernislaag dat niet bemoeilijkt - of een schilderij later nog is aangepast. „Bijvoorbeeld aan de mode. Kragen veranderden relatief vaak.”

Josefin T  njes van het Westfries Museum zorgt voor strijklucht, terwijl Carla van de Puttelaar een foto maakt.

FOTO'S MARCEL ROB / PORTRETTEN: AANGELEVERD

Als er wel veranderingen worden geconstateerd, is de volgende vraag: zijn die door Van Teylingen zelf aangebracht, of door iemand anders. En wat is de reden? Zijn er soms dingen gedaan om het meer tot een serie te maken, en wat dan? Pieter Pauw is min of meer zo gaaf als hij rond 1645 is geschilderd. Ze bewondert in strijklucht de 'hoge lichtjes' in de kraag, waar verdikkingen in de witte verf zorgen voor reli  f en levendigheid. „Dit is wel heel mooi bewaard gebleven, zeg.”

Kopie

Van een ander werk, een paneelschildering van graaf Adolf van

Nassau, weet zij vrijwel zeker dat het een kopie is van een prent of schilderij dat door iemand anders is geschilderd. Adolf sneuvelde in 1568. „Maar dan nog zou de kopie nog steeds door Van Teylingen geschilderd kunnen zijn. Dat moet ik nog uitzoeken, aan de hand van onder andere de manier waarop het geschilderd is, zoals de penseelstreek.”

Of er nog iets opmerkelijks was? Zij loopt naar een portret van Michiel Pauw, een kunstwerk dat donker is door mat geworden en vergeelde vernis, dat overduidelijk restauratie nodig heeft, en wijst op de details. „Kijk naar dat ingekras-te patroon om het kant weer te

geven. Ontzettend mooi. Een origineel portret, geen kopie, en heel mooi geschilderd, maar zeker geen Van Teylingen. Ik vermoed een schilder uit Delft. Kijk dat lijntje van die lippen, die ziel die in de ogen zit, dat matzwarte van dat harnas. Ja, dit was wel een k  rel hoor! Die karakterkoppen, die zijn toch fantastisch? Dan voel je je toch opeens heel erg dicht bij zo'n persoon komen?”

Meerwaarde

Uiteindelijk wil de onderzoeksgroep vaststellen welke portretten echt van Van Teylingen zijn en liefst ook welke andere schilders betrokken waren. Zo krijgt de serie

een kunsthistorische meerwaarde. „Het is erfgoed, en erfgoed is zo belangrijk!” zegt Van de Puttelaar. „We leren van historie. Ik vind het heel belangrijk. Deze mensen zeggen mij wat. Ik ben nieuwsgierig naar ze.” En: „Het is belangrijk om de breedte van dat veld te laten zien. Nederlanders waren ontzettend sterk in portretkunst. Een van mijn eerste liefdes is Abraham Liedts, een   chte Hoornse schilder. Ook een Hoornse schilder als Jan Albertszoon Rotius was beter dan Van Teylingen, veelzijdiger, maar deze serie is uniek. Dat zo'n grote serie zo bewaard is, vind ik heel speciaal. Het was de tijd van de schuttersstukken. Saamhorigheid

was in die tijd heel belangrijk. Dan wilde je laten zien wie je was.”

Carla van de Puttelaar noemt het uniek dat het museum de mogelijkheid biedt de serie te bestuderen en dat onderzoekers 'die toch wel tot de top behoren' dit doen. Zowel zij als de dendrochronoloog doet dit werk gratis. „Ik omdat ik de speurtocht ontzettend leuk vind en vanuit mijn liefde voor het West-Friese portret en mijn kennis van Van Teylingen, Liedts en Rotius. Het is natuurlijk wel zo dat als het tot een publicatie komt, we daar wel subsidie voor zoeken.”

Ze hoopt dat het zover komt. „Deze serie verdient het om in de schijnwerpers te staan.”

Tijd voor onderzoek

Het Westfries Museum staat aan de vooravond van een ingrijpende restauratie, verbouwing en uitbreiding van de monumentale huisvesting en vernieuwing van de museale presentatie. In het gunstigste geval is deze omvangrijke klus in 2026 klaar.

De collectie van het museum - zo'n 36.000 objecten uit de periode tussen 1500 en 1800 - is ondergebracht in een extern depot. Dit voldoet aan strenge klimaat- en veiligheidseisen, en biedt ruimte voor onderzoek. Onderzoek om te komen tot een herwaardering: welke objecten moeten terugkomen, welke zijn beter af in een ander museum.

Maar ook biedt deze periode tijd voor onderzoek zoals dat in de afgelopen week is uitgevoerd, naar de reeks 'Nassauportretten'.